

1. ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ

DOI: <https://doi.org/10.32838/2523-4803/72-1-1>

УДК 330.101; 342.4

Решетняк Н.Б.

кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри загальної економічної теорії,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»

Reshetniak Natalia

National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute»

ЕКОНОМІЧНИЙ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У статті з'ясовано сутності економічного конституціоналізму (конституційної економіки) як міждисциплінарного вчення. Стверджується, що економічний конституціоналізм (або ж конституційна економіка, constitutional economics) – назва міждисциплінарного наукового напрямку на межі економіки і конституційного права. По суті економічний конституціоналізм – це особливий розріз конституціоналізму в цілому, що акцентує увагу на економіці, власності, поєднанні приватно-правових і публічно-правових начал в конституційному тексті, теорії правомірних очікувань, економічній природі прав людини й інших конституційно-правових об'єктів правового регулювання, забезпечення фактичної рівності і встановлення меж втручання в економічну свободу, фінансові й бюджетні питання, економічні наслідки концепту соціальної держави і соціальних прав людини тощо.

Ключові слова: свобода, конституція, ринкова економіка, конституційна юстиція, транзит.

Постановка проблеми. Економічний конституціоналізм (або ж конституційна економіка, англ.: «constitutional economics») – назва міждисциплінарного наукового напрямку на межі економіки і конституційного права. По суті економічний конституціоналізм – це особливий розріз конституціоналізму в цілому, що акцентує увагу на економіці, власності, поєднанні приватно-правових і публічно-правових начал в конституційному тексті, правомірних очікуваннях, економічній природі прав людини й інших конституційно-правових об'єктів правового регулювання, забезпечення фактичної рівності і встановлення меж втручання в економічну свободу, фінансові й бюджетні питання, економічні наслідки концепту соціальної держави і соціальних прав людини тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Артикуляція економічного конституціоналізму в українському науковому дискурсі завдячує таким вченим, як В.В. Речицький [1; 2], М.В. Савчин

[1; 2; 3], О.В. Олькіна [4]. До когорти зарубіжних науковців можна віднести Дж. Б'юкенена [7; 8], Ф. Гаєка [9; 10], Р. Познера [11; 12] та інших.

Формулювання цілей статті. Метою статті є з'ясування сутності економічного конституціоналізму (конституційної економіки) як міждисциплінарного вчення. Завданнями статті є: розкрити підходи до розуміння економічного конституціоналізму; з'ясувати основні перспективні напрямки розвитку досліджень в сфері економічного конституціоналізму; з'ясувати українську специфіку розвитку економічного конституціоналізму, а також роль у цьому конституційної юстиції.

Виклад основного матеріалу. Термін «конституціональна економічна теорія» (конституціональна політична економія) (в оригіналі – «constitutional», тобто скоріше «конституційна») був введений для позначення і класифікації специфічного напрямку досліджень і пов'язаних з ними політичних дискусій, що відбувалися

в 1970-ті роки і пізніше [8, с. 105]. Конституціональна економічна теорія в широкому сенсі стає каналом, шляхом якого в іноді надто стерильну соціальну науку заново повертається уваження про роль інституційних факторів. В більш вузькому сенсі конституціональна економічна теорія, поряд із суміжними і доповнюючими її дослідницькими програмами, привносить «політичне» в «економіку», тим самим відновлюючи зв'язок, який був порушений весь той час, коли «економічна теорія» претендувала на незалежний статус [8, с. 117].

Економічний конституціоналізм тісно пов'язаний з більш широким концептом – економічним аналізом права. Автором праці з однойменною назвою є відомий американський вчений Ричард А. Познер. Вчений виокремлює 8 конституційних питань, котрі міг би висвітлити економічний аналіз:

1) економічна теорія конституціоналізму, тобто економічні властивості та наслідки вимоги надкваліфікованої більшості, потрібні для зміни конституції;

2) економіка структури Конституції (конституційних норм політичної системи), а звідси, таких принципів, як поділ гілок влади всередині федерального уряду та розподіл влади між федеральним урядом і штатами;

3) економічний ефект (у широкому значенні цього словосполучення) від таких спеціальних конституційних доктрин, як правило, про неприйняття судом доказів, отриманих незаконним шляхом, або обмежень, котрі Верховний Суд США в ім'я Конституції наклав на позови щодо наклепу, подані проти преси й інших засобів масової інформації;

4) тлумачення статей Конституції, котрі на позір мають неявну економічну логіку, наприклад положення про свободу слова (яке вважають гарантією вільного функціонування ринку ідей), про відчуження власності, про свободу комерційної діяльності й укладання угод;

5) пропозиція переробити конституційне право в такий спосіб, аби воно всебічно захищало вільні ринки – чи то через нове тлумачення існуючих статей Конституції (таких, як положення про відчуження власності), чи то за допомогою нових поправок (приміром, вимоги збалансувати бюджет);

6) проблема конституційного «подвійного стандарту» – парадокс, котрий полягає в тому, що Верховний Суд у сучасних Сполучених Штатах більше дбає про особисту свободу, ніж про права власності, хоча Конституція, здавалося б, надає останнім посутнішої ваги;

7) зв'язок (якщо такий існує) між Конституцією і економічним зростанням;

8) принципи тлумачення Конституції, проаналізовані в термінах теорії стосунків між принципом та його агентом [11, с. 780–781].

Варто розуміти, що економічна наука сама по собі не є однорідним і апріорним знанням, вона теж еволюціонує і змінюється, має свої течії і дискусії. Таким чином, конституційне регулювання економічних відносин, а також економічний аналіз може здійснюватися виходячи з різних економічних концепцій (див. детальніше: [13]).

Розглянемо декілька основних перспективних напрямків, в яких ми вбачаємо необхідність розгляду конструкту економічного конституціоналізму.

Розгляд права і конституції як прояву саморегулювання. Найяскравішим представником відповідної ідеї є нобелівський лауреат з економіки Фрідріх фон Гаск. Він є апологетом стихійного прядку, розробивши при цьому власну модель конституції [9; 10]. При цьому спонтанність має свої межі, а ієрархія є неминучою, що яскраво продемонстрував у своєму дослідженні Ф. Фукуяма [14, с. 223].

Важливою є ідея гарантування правом фактичних відносин. Як стверджує Е. де Сото, визнання та інтеграція позалегалічних майнових прав була ключовим елементом у перетворенні США на найпотужнішу ринкову економіку і найбільшого виробника капіталу у світі [15, с. 132].

Право власності, ринкова економіка, капіталізм і забезпечення свободи. На думку М.В. Савчина, економічні процеси з юридичного та соціального аспектів стосуються свободи. Тобто закономірності і випадковості зумовлюють стохастичку економічних процесів, оскільки вони ґрунтуються на свободі [5, с. 11].

Як стверджує М. Фрідман, між економікою та політикою існує тісний взаємозв'язок, можливі лише певні комбінації політичного та економічного устрою. Зокрема, соціалістичне суспільство не може бути водночас і демократичним (у тому сенсі, що воно не може гарантувати особистих свобод). Економічний лад відіграє двоїсту роль у розвитку вільного суспільства. З одного боку, свобода економічних стосунків певна річ є складовою свободи в широкому сенсі, тому економічна свобода є самоціллю. З іншого боку, економічна свобода – це необхідний засіб для досягнення свободи політичної [16, с. 31–32].

Економічна свобода сама по собі є надзвичайно важливою складовою всебічної свободи (total freedom). Як засіб досягнення політичної свободи, економічний устрій є важливий завдяки своєму впливу на концентрацію або розосередження влади. Тип економічної організації, який безпосередньо забезпечує економічну свободу, а саме – заснований на конкуренції капіталізм (competitive

capitalism), одночасно сприяє і політичній свободі, оскільки він відмежує економічну владу від політичної і в такий спосіб дає змогу одній збалансувати іншу. Історичний досвід неспростовно свідчить на користь взаємозв'язку між політичною свободою і вільним ринком [17, с. 497].

Забезпечення рівності, раціональний вибір, демократія і соціальні права. Один із найавторитетніших економістів – Йозеф Шумпетер водночас вважається автором процедурної теорії демократії [Див.: 18]. Водночас із цією теорією не все так просто не лише в юридичному, а й в економічному плані. Джозеф Стігліц переконливо довів, що політика – це поле битви за те, як ділити економічний пиріг країни. Це битва, яку вигравав 1 %. Але за демократії так не повинно бути. В системі «одна людина – один голос» повинні мати значення всі 100 % людей. Сучасна політико-економічна теорія прогнозувала, що результати виборчих процесів, коли одна людина має один голос, відображатимуть погляди пересічних громадян, а не погляди еліт. А точніше, стандартна економічна теорія, спираючись на індивідів із добре визначеними вподобаннями, що голосуватимуть, дотримуючись власного егоїзму, прогнозує, що результат демократичних виборів відображатиме погляди медіанного виборця – індивіда, що перебуває посередині. Але опитування громадської думки послідовно свідчать, що існують великі розбіжності між тим, чого прагне більшість виборців, і тим, що дає політична система [19, с. 209].

Водночас варто розуміти, що ідея раціонального вибору в економіці і політиці – теж не позбавлена критики. Передусім йдеться про ідею поведінкової економіки. Поведінкова економіка в останні десятиліття стала областю економічної науки, що найбільш бурно розвивається [20, с. 9].

Обмежена раціональність відсилає до того факту, що у людей є когнітивні відхилення, що заважають їм раціонально обробляти інформацію [12, с. 277; 21].

Більше того, якщо ринки перестають бути законним місцем розподілу винагороди, іншими словами, якщо все більше людей починають вважати систему несправедливою, – популізм стає справжньою загрозою існування традиційної ринкової економіки [22, с. 26]. Моральне виправдання ринкової системи повинно в підсумку спиратися на принцип законності добровільних угод і незаконності насильства [23, с. 223].

Проблема полягає в обсягах державного втручання, моделі соціальної держави і соціальних прав. Критики вказують на провали ринку, його

не-гативний вплив на культуру [24; 25]. Теза про те, що ринки підривають довіру призводить до висновку про те, що для нарощування соціального капіталу потрібні активні дії з боку держави [26, с. 136]. М.В. Савчин справедливо звертає увагу на явище соціального конституціоналізму, який ґрунтується на ідеях забезпечення не лише ліберальних прав і свобод, а й соціальних прав і права на розвиток індивіда, деліберативній демократії [3, с. 35]. Разом з цим клієнтські відносини «держава-індивід» самі по собі можуть бути шкідливими [27].

Демократичний транзит і ринкова економіка, економічне зростання і подолання бідності. Дуже часто режим, що ґрунтується на різного роду позаекономічній ренті закритих еліт, потребує трансформації і реформування для цілей економічного зростання і демократії. Питання такого переходу активно досліджувалося в науці [28; 29; 30]. Допоки політичні інститути в державах не почнуть боротися з корупцією, а не багатіти з неї, мало що можна змінити [31, с. 262]. Цей процес суттєво ускладнений в країнах з сировинною економікою [32; 33].

Що ж до України, то як справедливо зауважує В. Речицький, «ринковий капіталізм, з одного боку, і органічний конституціоналізм – з іншого, сприймалися українською політичною елітою приблизно так само нарізно, як простір і час до появи Альберта Ейнштейна. Конституційне право й економіка належали у нас ніби до різних ментальних реєстрів» [1].

Вчений послідовно обстоює позицію щодо необхідності закріплення засад ринкової економіки в конституційному тексті в таких формулах «ринкова економіка є втіленням засад економічної свободи», «Конституція гарантує вільний рух осіб, товарів, послуг і капіталів», «торгівля є вільною» тощо [2, с. 210–211]. Якщо в країні немає повномасштабного капіталізму, то їй не потрібна й конституція, оскільки остання – це той типовий документ, який є необхідним для розвитку держави послідовно капіталістичного типу [2, с. 85].

Щодо України О.В. Олькіна виокремлює три елементи економічного конституціоналізму. Першим елементом структури економічного конституціоналізму є його нормативно-правова основа, у якій Конституція України, зокрема, закріплює верховенство права (ст. 8), економічну багатоманітність (ст. 15), соціальну спрямованість економіки (ст. 13), рівність усіх суб'єктів права власності перед законом (ст. 13) та інші фундаментальні засади розвитку економіки в Україні. Другим елементом структури економічного конституціоналізму є економіко-правова свідомість. Третім елемен-

том структури економічного конституціоналізму є динаміка його реалізації у певних правовідносинах [6, с. 269–270]. Вчена пропонує закріпити на конституційно-правовому рівні принципи (орієнтири) нормативно-правового регулювання економічних відносин, до яких віднести раціональність, пропорційність, узгодження приватних та публічних інтересів, соціальну інтеграцію. Крім того, мають бути конституційовані права юридичних осіб приватного права, що є самостійними суб'єктами конституційних правовідносин [6, с. 269].

М.В. Савчин формулює три тези (висновки і пропозиції) щодо економічного конституціоналізму в Україні. По-перше, економічний конституціоналізм відображає реальний стан економічної свободи та баланс інтересів учасників відносин у конкретному типі суспільства, якому притаманна певна структура, інститути та правила, щодо яких склався консенсус та публічна влада демонструє політичну волю до їх демократичної легітимації на засадах верховенства права і справедливості. По-друге, для України є характерною відсутність належного механізму демократичної легітимації правил і процедур, які б належним чином забезпечували економічну свободу. По-третє, економічний конституціоналізм містить конкретний алгоритм забезпечення легітимності втручання публічної влади в економічну свободу з метою забезпечення суспільного блага, наслідком чого є баланс інтересів, справедливість розподілу суспільних благ та конкурентне середовище [4, с. 100].

Якщо ми звернемося до практики конституційної юстиції в Україні в аспекті економічного конституціоналізму, то можна навести багато рішень, що є важливими для розвитку ідеї свободи і верховенства права. Водночас, на думку В.С. Смородинського, у низці своїх рішень Конституційний Суд України знехтував принципом правової визначеності (й верховенства права загалом). Серед них: рішення від 19 вересня 2012 р. у справі за конституційним зверненням приватного підприємства «КІО» щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 61 Сімейного кодексу України, згідно з яким це положення треба розуміти так, що статутний капітал та майно приватного підприємства є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя (а не самого підприємства – як це прямо зазначено в Цивільному кодексі України та відповідає сталій доктрині цивільного права; рішення від 9 лютого 1999 р. у справі про зворотню дію в часі законів та інших нормативно-правових актів, згідно з яким положення частини першої ст. 58 Конституції Укра-

їни про те, що закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи, треба розуміти так, що воно стосується людини і громадянина (фізичної особи) (що внесло хаос невизначеності в судову практику адміністративних судів, зокрема в податкових справах) [34, с. 196–197].

Як зазначає Д.Д. Задихайло, конституційно-правове забезпечення функціонування економічної системи суспільства в мікрорівневому форматі вимагає закріплення ряду блоків об'єктів (вчений виокремлює чотири блоки) [35, с. 10–11]. При цьому, на думку вченого, структура, функціональні зв'язки та динамічні властивості економічної системи суспільства не отримали в тексті чинної Конституції України системного викладення, що не дозволяє зробити висновок про повний та цілісний характер конституційно-правового забезпечення відповідних відносин [35, с. 30].

Висновки. Таким чином, можна дійти висновку, що економічний конституціоналізм є перспективним міждисциплінарним напрямком, що інтегрує політику, конституційне право і економіку. Важливість дослідження економічної природи базових суспільних і державних конституційних інститутів не викликає сумніву. Так само вплив відповідних інститутів, з іншого боку, особливо на перехідних і трансформаційних етапах розвитку є величезним. Можна виокремити такі основні напрямки для подальших досліджень економічного конституціоналізму (конституційної економіки), а саме: розгляд права і конституції як прояву саморегулювання; роль інститутів власності, ринкової економіки, капіталізму для забезпечення свободи; необхідність забезпечення рівності з метою реалізації раціонального вибору, взаємовплив демократії і соціальних прав; зв'язок демократичного транзиту і ринкової економіки, вивчення шляхів економічного зростання і подолання бідності. Значну роль в економічному конституціоналізмі відіграє практика тлумачення конституції з боку органу конституційної юрисдикції. Аналіз досвіду діяльності українського Конституційного Суду в цьому аспекті поки що призводить до висновку щодо суперечливості його позицій і, на жаль, недостатній ролі в конституційній економіці (з точки зору потенційного позитивного впливу). Зрозуміло, що всі аспекти економічного конституціоналізму неможливо розглянути в рамках однієї наукової статті. Таким чином, відповідна тематика потребує свого додаткового поглибленого розгляду і вивчення.

Список літератури:

1. Речицький В. Вкотре про новітній український конституціоналізм. URL: <https://khpq.org/1570187569>
2. Речицький В.В. Неформальний конституціоналізм – II. Друге, доповнене видання. Харків : ТОВ «Видавництво «Права людини», 2021. 440 с.
3. Савчин М.В. Економічний конституціоналізм і Конституційний Суд України. *Юридична наука*. 2012. № 4. С. 32–43.
4. Савчин М.В. Конституційний лад України та економічний конституціоналізм. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 4. С. 96–100.
5. Правове регулювання та економічні свободи і права / За ред. проф. М.В. Савчина. Ужгород : Видавництво «РІК-У», 2020. 224 с.
6. Олькіна О. В. Економічний конституціоналізм: структурна характеристика *Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру (з нагоди 30-річчя проголошення незалежності України та 25-річчя прийняття Конституції України)* : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 21 трав. 2021 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. Т. 1. С. 268–270.
7. Бьюкенен Дж. Конституция экономической политики. Расчет согласия. Границы свободы. Москва : Таурис Альфа, 1997. 560 с.
8. Бьюкенен Д.М. Конституциональная экономическая теория «Невидимая рука» рынка / пер. с англ. ; Под ред. Дж. Итуэлла, М. Милгейта, П. Ньюмена. Москва : Изд. дом ГУ ВШЭ, 2008. С. 105–118.
9. Гаск Ф. А. Конституція свободи. Львів : Літопис, 2002. 556 с.
10. Хайек Ф. Право, законодательство, свобода: современное понимание либеральных принципов справедливости и политики. Москва; Челябинск : ИРИСЭН, Социум, 2016. 644 с.
11. Познер Р.А. Економічний аналіз права. Харків : Акта, 2003. 862 с.
12. Познер Р.А. Рубежи теории права. Москва : Изд. дом. Высшей школы экономики, 2017. 480 с.
13. Сэндлер Т. Экономические концепции для общественных наук. Москва : Издательство «Весь мир», 2006. 376 с.
14. Фукуяма Ф. Великий крах. Людська природа і відновлення соціального порядку. Львів : Кальварія, 2005. 380 с.
15. Де Сото Е. Загадка капіталу. Чому капіталізм перемагає лише на Заході і ніде більше. Київ : Ніка-Центр, 2012. 232 с.
16. Фрідман М. Капіталізм і свобода. Київ : Дух і літера, 2010. 320 с.
17. Фрідман М. Взаємозв'язок між економічною і політичною свободою *Лібералізм: Ліберальна традиція політичного мислення від Джона Локка до Джона Роулза. Антологія* / Упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. Київ : Смолоскип, 2009. С. 496–503.
18. Шумпетер Й.А. Капіталізм, соціалізм і демократія. Москва : Економіка, 1995. 540 с.
19. Стігліц Д. Ціна нерівності. Як теперішнє поділене суспільство загрожує нашому майбутньому. Київ : Темпора, 2017. 584 с.
20. Фрэнк Р. Дарвиновская экономика: свобода, конкуренция и общее благо. Москва : Издательство Института Гайдара, 2013. 352 с.
21. Эльстер Ю. Кислый виноград. Исследование провалов рациональности. Москва : Изд-во Института Гайдара, 2018. 296 с.
22. Зингалес Л. Капіталізм для народу. Ліберальна революція проти корумпированної економіки. Москва : Изд-во Ин-та Гайдара, 2016. 368 с.
23. Бетелл Т. Собственность и процветание. Москва : ИРИСЭН, 2008. 480 с.
24. Вальдфогель Д. Тиранія ринку. Київ : Темпора, 2011. 288 с.
25. Поланьї К. Избранные работы. Москва : Территория будущего, 2013, 200 с.
26. Пеннингтон М. Классический либерализм и будущее социально-экономической политики. Москва : Мысль, 2014. 452 с.
27. Коэн Д.Л., Арато Э. Гражданское общество и политическая теория. Москва : Весь Мир, 2003. 784 с.
28. Пшеворский А. Демократия и рынок. Политические и экономические реформы в Восточной Европе и Латинской Америке. Москва : «Российская политическая энциклопедия», 2006. 320 с.
29. Хантингтон С. Третья волна. Демократизация в конце XX века. Москва : «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2003. 368 с.
30. Коламбатто Э. Рынки, мораль и экономическая политика: новый поход к защите свободного рынка. Москва : Мысль, 2016. 500 с.
31. Абхїдїт Б., Естер Д. Економіка бідності. Як звільнити світ від злиднів. Київ : Наш формат, 2018. 312 с.
32. Росс М. Нефтяное проклятие: Как богатые запасы углеводородного сырья задают направление развития государств. Москва : Изд-во Института Гайдара, 2015. 464 с.

33. Митчелл Т. Углеродная демократия: Политическая власть в эпоху нефти. Москва : Издательский дом «Дело» РАНХиГС, 2014. 408 с.

34. Смородинський В.С. Правова визначеність *Філософія права і загальна теорія права*. 2020. № 2. С. 185–201.

35. Задихайло Д.Д. Кабінет Міністрів України як суб'єкт економічної системи суспільства: конституційно-правові засади. Харків : Юрайт, 2013. 192 с.

References:

1. Rechytsky V. Once again about the latest Ukrainian constitutionalism. Available at: <https://khpg.org/1570187569> (accessed 10 February 2022).

2. Rechytsky V. (2021) *Neformalnyj konstytucjonalizm – II. Druge, dopovnene vydannya* [Informal constitutionalism – II. The second, supplemented edition]. Kharkiv: TOV «Vydavnyctvo «Prava lyudyny». (in Ukrainian)

3. Savchyn M. V. (2012) *Ekonomichnyj konstytucjonalizm i Konstytucijnyj Sud Ukrayiny* [Economic constitutionalism and the Constitutional Court of Ukraine]. *Yurydychna nauka*, vol. 4, pp. 32–43.

4. Savchyn M. V. (2010) *Konstytucijnyj lad Ukrayiny ta ekonomichnyj konstytucjonalizm* [The constitutional order of Ukraine and economic constitutionalism]. *Chasopys Kyivskogo universytetu prava*, vol. 4, pp. 96–100.

5. Savchyn M. V. ed. (2020) *Pravove reguluvannya ta ekonomichni svobody i prava* [Legal regulation and economic freedoms and rights]. Uzhgorod: Vydavnyctvo «RIK-U». (in Ukrainian)

6. Olkina O. V. (2021) *Ekonomichnyj konstytucjonalizm: strukturna charakterystyka* [Economic constitutionalism: structural characteristics] *Nauka ta suspilne zhyttya Ukrayiny v epoxu globalnykh vyklykiv lyudstva u cyfrovu eru (z nagody 30-richchya progoloshennya nezalezhnosti Ukrayiny ta 25-richchya pryjnyattya Konstytuciyi Ukrayiny)*. [Science and public life of Ukraine in the era of global challenges of mankind in the digital age (on the occasion of the 30th anniversary of the proclamation of independence of Ukraine and the 25th anniversary of the Constitution of Ukraine)]. Odesa: Vydavnychyj dim «Helvetyka», vol. 1, pp. 268–270.

7. B'yukenen Dzh. (1997) *Konstitutsiya ekonomicheskoy politiki. Raschet soglasiya. Granitsy svobody* [Constitution of economic policy. Consent calculation. Limits of freedom]. Moscow: Taurus Al'fa. (in Russian)

8. B'yukenen D.M. (2008) *Konstitutsional'naya ekonomicheskaya teoriya* [Constitutional Economics]. «*Nevidimaya ruka*» rynku [The «invisible hand» of the market]. Moscow: Izd. dom GU VShE, pp. 105–118. (in Russian)

9. Gayek F. A. (2002) *Konstytuciya svobody* [Constitution of freedom]. Lviv: Litopys. (in Ukrainian)

10. Khayek F. (2016) *Pravo, zakonodatel'stvo, svoboda: sovremennoe ponimanie liberal'nykh printsipov spravedlivosti i politiki* [Law, Legislation, Freedom: A Contemporary Understanding of Liberal Principles of Justice and Politics]. Moscow; Chelyabinsk: IRISEN, Sotsium. (in Russian)

11. Pozner R.A. (2003) *Ekonomichnyj analiz prava* [Economic analysis of law]. Kharkiv: Akta. (in Ukrainian)

12. Pozner R.A. (2017) *Rubezhi teorii prava* [Frontiers of the theory of law]. Moscow: Izd dom. Vysshey shkoly ekonomiki. (in Russian)

13. Sendler T. (2006) *Ekonomicheskie kontseptsii dlya obshchestvennykh nauk* [Economic concepts for the social sciences]. Moscow: Izdatel'stvo «Ves' mir». (in Russian)

14. Fukuyama F. (2005) *Velykiy krax. Lyudska pryroda i vidnovlennya socialnogo poryadku* [The big crash. Human nature and the restoration of social order]. Lviv: Kalvariya. (in Ukrainian)

15. De Soto E. (2012) *Zagadka kapitalu. Chomu kapitalizm peremagaye lyshe na Zaxodi i nide bilshe* [The mystery of capital. Why capitalism wins only in the West and nowhere else]. Kyiv: Nika-Centr. (in Ukrainian)

16. Fridman M. (2010) *Kapitalizm i svoboda* [Capitalism and freedom]. Kyiv: Dux i litera. (in Ukrainian)

17. Fridman M. (2009) *Vzayemozv'yazok mizh ekonomichnoyu i politychnoyu svobodoyu* [The relationship between economic and political freedom]. *Liberalizm: Liberalna tradyciya politychnogo myslennya vid Dzhona Lokka do Dzhona Roulza. Antologiya* [Liberalism: The liberal tradition of political thinking from John Locke to John Rawls. Anthology]. Kyiv: Smoloskyp, pp. 496–503. (in Ukrainian)

18. Shumpeter Y.A. (1995) *Kapitalizm, sotsializm i demokratiya* [Capitalism, socialism and democracy]. Moscow: Ekonomika. (in Russian)

19. Stiglicz D. (2017) *Cina nerivnosti. Yak teperishnye podilene suspilstvo zagrozhuye nashomu majbutnomu* [The price of inequality. How today's divided society threatens our future]. Kyiv: Tempora. (in Ukrainian)

20. Frenk R. (2013) *Darvinovskaya ekonomika: svoboda, konkurenciya i obshchee blago* [Darwinian economics: freedom, competition and the common good]. Moscow: Izdatel'stvo Instituta Gaydara. (in Russian)

21. El'ster Yu. (2018) *Kislyy vinograd. Issledovanie provalov ratsional'nosti* [Sour grapes. Exploring gaps in rationality]. Moscow: Izd-vo Instituta Gaydara. (in Russian)

22. Zingales L. (2016) *Kapitalizm dlya naroda. Liberal'naya revolyutsiya protiv korrumpirovannoy ekonomiki* [Capitalism for the people. Liberal Revolution vs Corrupt Economy]. Moscow: Izd-vo Instituta Gaydara. (in Russian)

23. Betell T. (2008) *Sobstvennost' i protsvetanie* [Ownership and prosperity]. Moscow: IRISEN. (in Russian)
24. Valdfogel D. (2011) *Tyraniya rynku* [Market tyranny]. Kyiv: Tempora. (in Ukrainian)
25. Polan'i K. (2013) *Izbrannye raboty* [Selected works]. Moscow: Territoriya budushchego. (in Russian)
26. Pennington M. (2014) *Klassicheskiy liberalizm i budushchee sotsial'no-ekonomicheskoy politiki* [Classical liberalism and the future of social and economic policy]. Moscow: Mysl'. (in Russian)
27. Koen D.L., Arato E. (2003) *Grazhdanskoe obshchestvo i politicheskaya teoriya* [Civil Society and Political Theory]. Moscow: Ves' Mir. (in Russian)
28. Pshevorskiy A. (2006) *Demokratiya i rynek. Politicheskije i ekonomicheskije reformy v Vostochnoy Evrope i Latinskoy Amerike* [Democracy and the market. Political and economic reforms in Eastern Europe and Latin America]. Moscow: «Rossiyskaya politicheskaya entsiklopediya». (in Russian)
29. Khantington S. (2003) *Tret'ya volna. Demokratizatsiya v kontse XX veka* [Third wave. Democratization at the end of the 20th century]. Moscow: «Rossiyskaya politicheskaya entsiklopediya» (ROSSPEN). (in Russian)
30. Kolambatto E. (2016) *Rynki, moral' i ekonomicheskaya politika: novyy pokhod k zashchite svobodnogo rynku* [Markets, morality and economic policy: a new approach to defending the free market]. Moscow: Mysl'. (in Russian)
31. Abxidzhit B., Ester D. (2018) *Ekonomika bidnosti. Yak zvilnyty svit vid zlydnyv* [The economy of poverty. How to free the world from poverty]. Kyiv: Nash format. (in Ukrainian)
32. Ross M. (2015) *Neftyanoe proklyatie: Kak bogatye zapasy uglevodorodnogo syr'ya zadayut napravlenie razvitiya gosudarstv* [The Oil Curse: How rich hydrocarbon reserves set the direction for the development of states]. Moscow: Izd-vo Instituta Gaydara. (in Russian)
33. Mitchell T. (2014) *Uglerodnaya demokratiya: Politicheskaya vlast' v epokhu nefiti* [Carbon Democracy: Political Power in the Age of Oil]. Moscow: Izdatel'skiy dom «Delo» RANKhiGS. (in Russian)
34. Smorodynskiy V.S. (2020) *Pravova vyznachenist* [Legal certainty] *Filosofiya prava i zagalna teoriya prava*, vol. 2, pp. 185–201.
35. Zadyxajlo D.D. (2013) *Kabinet Ministriv Ukrayiny yak sub'yekt ekonomichnoyi systemy suspilstva: konstitucijno-pravovi zasady* [The Cabinet of Ministers of Ukraine as a subject of the economic system of society: constitutional and legal principles]. Kharkiv: Yurajt. (in Ukrainian)

ECONOMIC CONSTITUTIONALISM: STATEMENT OF THE PROBLEM

The article clarifies the essence of economic constitutionalism (constitutional economics) as an interdisciplinary doctrine. It is argued that economic constitutionalism (or constitutional economics) is the name of an interdisciplinary scientific field on the border of economics and constitutional law. In essence, economic constitutionalism is a special section of constitutionalism in general, which focuses on economics, property, the combination of private law and public law principles in the constitutional text, the theory of legitimate expectations, the economic nature of human rights and other constitutional legal objects regulation, ensuring de facto equality and establishing the limits of interference with economic freedom, financial and budgetary issues, the economic consequences of the concept of the welfare state and social human rights, etc. It is proved that economic constitutionalism is a promising interdisciplinary direction that integrates politics, constitutional law and economics. The importance of researching the economic nature of basic public and state constitutional institutions is beyond doubt. Similarly, the impact of relevant institutions, on the other hand, especially in the transition and transformation stages of development is enormous. The following main directions can be identified for further research on economic constitutionalism (constitutional economics), namely: consideration of law and the constitution as a manifestation of self-regulation; the role of property institutions, market economy, capitalism to ensure freedom; the need to ensure equality in order to implement rational choices, the interplay of democracy and social rights; the link between democratic transit and a market economy, exploring ways to grow and overcome poverty. The practice of interpretation of the constitution by the body of constitutional jurisdiction plays a significant role in economic constitutionalism. Analysis of the experience of the Ukrainian Constitutional Court in this aspect so far leads to the conclusion that its positions are inconsistent and, unfortunately, insufficient role in the constitutional economy (in terms of potential positive impact).

Key words: freedom, constitution, market economy, constitutional justice, transit.